

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Заїка Віталій Миколайович

УДК 159.922/923(043.3)

**ТИПОЛОГІЧНІ МОДЕЛІ ІНІЦЮВАННЯ
ОСОБИСТІСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В УМОВАХ
ПОДОЛАННЯ КРИЗОВИХ СТАНІВ ОСОБИСТОСТІ**

19.00.01 – загальна психологія, історія психології

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Луцьк – 2015

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі загальної та соціальної психології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор
Маноха Ірина Петрівна,
Східно-Європейський Інститут Психології
(Україна-Франція),
директор

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
Лозова Ольга Миколаївна,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
завідувач кафедри практичної психології

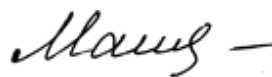
кандидат психологічних наук
Василькевич Ярослава Зіновіївна,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»,
доцент кафедри психології

Захист відбудеться 11 грудня 2015 р. о 13.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 32.051.05 у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки за адресою: вул. Потапова, 9, м. Луцьк, 43024.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки: вул. Винниченка, 30 а, м. Луцьк, 43024.

Автореферат розісланий 11 листопада 2015 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. Я. Малімон

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасний розвиток інформаційного суспільства відзначається не лише позитивними змінами в повсякденній та професійній діяльності, що полегшують життя людини, але й характеризується такими особливостями, як прискорення швидкості, темпу, якості життя, що призводить до підвищення суперечливості, ознак критичності в життєдіяльності індивіда. Це впливає на життєдіяльність людини, утруднюючи виконання поставлених перед нею завдань, й на реалізацію її особистісного потенціалу. Кризові стани життя людини потребують від неї вирішення протиріч розвитку, для чого застосовуються певні стратегії й тактики подолання, які призводять до самозміни особистісної сфери.

Залишаються маловивченими закономірності ініціювання особистісних трансформацій в умовах подолання кризових станів особистості, внаслідок чого особистість розвивається, набуває нових можливостей. Одними з ключових характеристик ініціювання самозміни під час подолання кризових станів є типологічні особливості феномена ініціювання особистісних трансформацій, дослідження яких з урахуванням багатовимірного критерію розвитку є надзвичайно актуальним і з констатуючої, і з прогностичної точок зору.

У сучасних вітчизняних і зарубіжних дослідженнях проблеми кризових ситуацій життя мають різнобічну епістемологічну й етимологічну термінологію. Наприклад, у межах напряму «психологія життєвого шляху» (Б. Ананьєв, С. Рубінштейн) «кризова ситуація життя» розглядається як «подія життєвого шляху», що є для особистості поворотним етапом, на якому приймаються важливі рішення щодо подальшого життя. В інших теоріях споріднені поняття виглядають, як: «важка життєва ситуація» (Л. Анциферова), «неможлива ситуація» (К. Артемова), «ситуація соціальної нестабільності» (К. Василевська), «духовна криза» (С. Гроф), «криза» (Е. Еріксон, Д. Маттесон), «психотравмуюча ситуація» (Т. Кириленко), «біографічна подія» (О. Кронік, Р. Ахмеров), «критична ситуація» (Е. Крупник), «критичний стан буття» (І. Маноха), «переломна ситуація, екстремальна ситуація» (М. Магомед-Емінов), «значуща ситуація» (В. Мясіщев), «life change event» (С. Нартова-Бочавер), «стресогенна ситуація» (Л. Пельцман), «життєва криза» (Т. Титаренко) й ін.

При вивченні ймовірних реакцій та дій людини при подоланні кризових станів особистості запропоновано розглядати такі їх види: «адаптаційний синдром» (Г. Сельє), «реакції людини на фруструючі ситуації за напрямом і за типом» (С. Розенцвейг), «типи реагування на конфліктні ситуації» (К. Томас), «coping behaviour» (Л. Мерфі, Р. Лазарус, А. Маслоу, Д. Амірхан, С. Фолкман, А. Каннер, А. Білінг, Р. Моос, Х. Вебер, Р. Мартон, Е. Хайм, Є. Варбан, Т. Титаренко та ін.), «шляхи оволодіння мудрістю буття» (Н. Кузанський),

«типологія потенціалу долаття критичних станів буття» (І. Маноха) тощо. Потенціал особистісних змін в умовах кризи розглянутий у дослідженнях різних вчених (О. Биков, Н. Волкова, Дж. Келлог, К. Ленктон, С. Ленктон, В. Лушин, Р. Мей, Л. Пономаренко, О. Родіонова, В. Сатір, Дж. Уїланд-Бергсон, Е. Фром, О. Штепа, К. Юнг та ін.).

Проте, проблематика власне особистісних трансформацій при подоланні критичних станів в сучасних дослідженнях представлена мало. Трансформація особистісної сфери людини в умовах подолання кризових станів особистості має свою структуру, стадії, механізми, види та рівні. Її вихідним результатом є зміна певних психічних компонентів особистості з удосконаленням та підвищенням ступеня розвитку індивіда. При цьому головним у самій трансформації є її започаткування або ініціювання суб'єктом розвитку.

Аналіз наукової літератури з цієї проблеми засвідчує, що на сьогодні недостатньо обґрунтовані теоретичні підходи до проблеми типологічних моделей ініціювання особистісних трансформацій в умовах подолання критичних станів буття, не розроблена процедура емпіричного дослідження типологічних моделей ініціювання зміни, спрямованої на саморозвиток і створення можливостей життя як важливого чинника подолання кризових станів особистості. Це й зумовило вибір теми дисертаційного дослідження: «Типологічні моделі ініціювання особистісних трансформацій в умовах подолання кризових станів особистості».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до планової науково-дослідної роботи кафедри загальної та соціальної психології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки й здійснене в межах держбюджетної теми «Когнітивно-поведінкові та психолінгвістичні стратегії подолання психічної травматизації особистості» (державний реєстраційний номер 0115U002345).

Тема дисертаційного дослідження затверджена на засіданні вченої ради Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 8 від 18.12.2007 р.) та Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 4 від 27 листопада 2014 р.) й узгоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 5 від 15.06.2010 р.).

Мета дослідження – дослідити особливості особистісних трансформацій в умовах подолання кризових станів особистості, побудувати типологію й емпірично перевірити типологічні моделі ініціювання особистісних трансформацій в умовах подолання кризових станів особистості.

В основу дослідження покладено **гіпотезу** про те, що ефективне подолання ознак критичності ситуації або етапу життя особистості зумовлене власним

прагненням самої особистості до вдосконалення й самореалізації й актуалізує різноспрямовані, характерні для конкретної особистості типологічні моделі ініціювання особистісних трансформацій. Базову гіпотезу дослідження деталізовано в таких припущеннях:

1) самостійно створюючи умови пошуку нових стимулів для розвитку, особистість скеровує свої дії в аспектах, важливих для подолання кризових станів особистості в напрямі до якісної трансформації, що має певні типологічні особливості, котрі виявляються в розвитку специфічних особистісних характеристик і властивостей;

2) в умовах відсутності або зниженого рівня ініціювання особистісних трансформацій розвиток особистості детермінується тенденціями самозбереження або, навіть, регресії щодо наявного статусу й рівня розвитку.

Досягнення мети дослідження передбачає розв'язання таких **завдань**:

1. На основі теоретико-методологічного аналізу проблеми визначити зміст поняття особистісної трансформації й окреслити теоретико-методологічні, концептуальні та емпіричні засади вивчення її структурно-функціональних особливостей.

2. Розробити теоретичну модель дослідження місця та ролі закономірностей ініціювання особистісних трансформацій з метою встановлення психологічних особливостей прояву та перебігу в умовах подолання кризових станів особистості й подальшої їх типологізації.

3. Визначити психологічні показники й компоненти ініціювання самозміни, що детермінують подолання особистістю ознак критичності в умовах кризи, й побудувати типологічну модель особистісних трансформацій.

4. Розробити емпіричну модель дослідження та цільові методичні процедури для кваліфікації типологічних моделей ініціювання особистісних трансформацій в умовах кризи, створити та апробувати авторську методику кваліфікації типів ініціювання особистісних трансформацій.

5. Емпірично дослідити типологічні моделі ініціювання особистісних трансформацій, визначити їхні психологічні особливості, а також встановити змістові характеристики й відмінності в способах ініціювання особистісних трансформацій у представників різних видів криз.

Об'єкт дослідження – особистісні трансформації в умовах подолання кризових станів особистості.

Предмет дослідження – типологічні моделі ініціювання особистісних трансформацій в умовах подолання кризових станів особистості.

Теоретико-методологічну основу дослідження складають: принцип детермінації психічних явищ (С. Рубінштейн, Г. Костюк), принцип єдності свідомості і діяльності (С. Рубінштейн, О. Леонтьєв), гуманістичний підхід до особистості, її зростання та розвитку (Дж. Джендлін, С. Максименко,

А. Маслоу, К. Роджерс, Е. Фром), вчинковий підхід в психології (В. Роменець), онтологічно-орієнтований підхід до вивчення психічних явищ та концепція потенціалу індивідуального буття людини (І. Маноха), суб'єктний підхід до особистості (Г. Балл, Є. Віттенберг, Є. Зав'ялова, О. Маклаков, А. Реан, О. Резникова, О. Солодухова та ін.), ініціальної психології (К. Дюркхайм, М. Гіппіус), багатовимірності особистості (Н. Кузьміна, В. Моргун, В. Мухіна, А. Остапенко та ін.).

Для вирішення поставлених завдань застосовані такі **методи дослідження:**

теоретичні: історико-критичного аналізу й узагальнення результатів теоретичних та емпіричних досліджень; під час розробки моделі дослідження й інтерпретації отриманих результатів застосовувалися методи теоретичного моделювання феномена ініціювання особистісних трансформацій в єдності його процесу й результату, а також – порівняльний, структурний, комплексний види аналізу і типологічний метод; *емпіричні:* в процесі реалізації емпіричного дослідження типологічних моделей ініціювання особистісних трансформацій застосовувалися методи анкетування, опитування й структурованого самозвіту; з метою емпіричного дослідження змістових характеристик типологічних моделей ініціювання особистісних трансформацій в умовах подолання кризових станів особистості застосовано методики: «Опитувальник смисложиттєвої кризи» (К. Карпинський), тест смисложиттєвих орієнтацій (СЖО) Д. Леонтьєва, «Опитувальник особистісної зрілості» (М. Кроз, Л. Гозман), «Опитувальник рівня суб'єктивного контролю» (РСК) (Дж. Ротер, адаптація Е. Бажина, С. Голинкіної, А. Еткінда), «Тест-опитувальник само ставлення» (В. Столін, С. Пантелєєв) та авторський «Метод дослідження ініціувальних тенденцій особистості (ІТО)» (В. Заїка); *методи статистичної обробки отриманих даних:* комплекс математико-статистичних методів, які реалізувались за допомогою комп'ютерної програми SPSS, а саме: частотний, факторний і кореляційний аналіз, факторне шкалювання, непараметричні критерії достовірності розбіжностей між вибірками, коефіцієнти надійності-узгодженості, дисперсійний аналіз.

Організація і база дослідження. Дослідження проводилося в два етапи (пілотажний та основний) на базі Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка та у виправних закладах Державного Департаменту України з питань виконання покарань (ДДУ ПВП) у Полтавській області впродовж 2009-2010 років. У дослідженні були задіяні дві групи досліджуваних, що були врівноважені за статевою ознакою, віком від 18 до 25 років. До першої групи входили студенти психолого-педагогічного факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка (100 осіб) із кризами навчання. До другої групи входили ув'язнені, що відбували покарання у виправних закладах ДДУ ПВП у Полтавській області

(108 осіб) та знаходились в стані переживання й подолання кризи особистісної автономії (позбавлення волі) та кризи життєвих помилок (скоєний злочин).

Наукова новизна й теоретичне значення одержаних результатів полягають у тому, що:

- *вперше*: здійснено комплексний аналіз феномена ініціювання особистісних трансформацій в умовах кризових станів як специфічного комплексу особистісних дій людини, котрі сприяють змінам в її особистісній сфері; розроблено багатовимірну класифікацію життєвих криз, яка дає змогу визначати сферу кризового ураження особистості; визначено фази розвитку кризи (визрівання, переживання, подолання й трансформації); побудовано структурно-динамічну модель розвитку кризи; емпірично встановлено й продемонстровано, що при подоланні життєвих криз особистість трансформується, втілюючи при цьому типи ініціювання трансформацій: раціонально-самостійний, креативно-вольовий, соціально-залежний та ситуативно-домінантний; розроблена й емпірично підтверджена критеріальна, динамічна та змістова модель особистісних трансформацій; теоретично спрогнозовано й емпірично доведено, що прояви типологічних моделей ініціювання особистісних трансформацій актуалізуються в процесі особистісних змін в кризових станах; розроблено й апробовано авторський Метод дослідження феномена ініціювання особистісних трансформацій (ІТО), який може застосовуватись для кваліфікації ініціувальних тенденцій особистості, а також для побудови прогностичних моделей особистісного розвитку;

- *удосконалено* знання про можливості вивчення типів ініціювання особистісних трансформацій людини з метою саморозвитку та створення умов для реалізації типологічних моделей ініціювання самозмін в умовах різних типів криз;

- *подальшого розвитку* набули уявлення про трансформацію особистості внаслідок подолання нею кризових станів, багатовекторність та багатовимірність ініціювання особистісних трансформацій.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у тому, що розроблена модель ініціювання особистісних трансформацій може застосовуватись у прикладній психології з метою ідентифікації та корекції шляхів трансформації особистості. Отримані результати можуть бути основою для побудови нових методик кваліфікації та дослідження особливостей розвитку типів ініціювання особистісних трансформацій людини; можуть бути застосовані при розробці психологічних тренінгів і програм, спрямованих на подолання життєвих криз, розвиток та аутотрансформацію в галузі освіти, професійної орієнтації, психологічного консультування тощо.

Результати дослідження **впроваджено** в навчально-виховний процес Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського (довідка № 1752 від 07.09.2010 р.), Житомирського державного університету імені І. Франка (довідка № 459 від 13.09.2010 р.), Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (довідка № 763 від 17.09.2010 р.), Слов'янського державного педагогічного університету (довідка № 68-11-63 від 17.09.2010 р.), Східно-Європейського інституту психології (Україна-Франція) (довідка № 5-12 від 05.12.2014 р.); в роботу з персоналом Полтавського обласного відділення Української спілки ветеранів Афганістану (довідка № 77 від 07.05.2010 р.), громадського формування «Козацька дружина», Полтавського міського козацького куреня КВЗН, Полтавської обласної козацької громадської організації «Полтавська паланка» (довідка № 311 від 07.10.2014 р.).

Особистий внесок здобувача. Розроблені теоретичні положення й моделі, отримані емпіричні результати належать винятково автору. У статтях, написаних у співавторстві, внесок здобувача полягає в теоретико-методологічному обґрунтуванні проблеми, підготовці емпірико-діагностичного інструментарію, аналізі особливостей трансформації особистості при подоланні кризових ситуацій.

Апробація результатів дослідження. Зміст та основні результати дисертаційного дослідження обговорювались автором на таких *міжнародних науково-практичних конференціях*: «Особистісне зростання і гуманізація стосунків між поколіннями» (Полтава, 2007), «Проблеми емпіричних досліджень в психології» (до 150-річчя з дня народження А. Біне) (Київ, 2007); «Шевченківська весна» (Київ, 2008, 2009); «Проблеми особистості в сучасній науці: результати та перспективи досліджень» (Київ, 2008, 2009); 11-12 фестивалів «Тавале»: «Сценарії та свобода» (Харків, 2008), «Доля та імпровізація» (Харків, 2008), «Смисл і унікальність» (Харків, 2009); «Суб'єктно-особистісні виміри психологічної освіти» (Полтава, 2010); «Проблеми емпіричних досліджень у психології» (Київ, 2011, 2014); «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (Київ, 2014); «European Academic assembly – 2014» (Краків, 2014); *всеукраїнських науково-практичних конференціях*: «Ірраціональне підґрунтя раціональності: колізії, взаємовпливи, взаємопереходи» (Полтава, 2009); *науково-практичних семінарах*: «Психологічна підготовка фахівця в умовах реформування освітнього простору» (Полтава, 2008); «Психолого-педагогічні проблеми творчого та духовного розвитку особистості в сучасному освітньому просторі» (Полтава, 2009).

Публікації. Основний зміст дисертаційного дослідження викладено в 20 публікаціях, з них 9 статей опубліковано у виданнях, що включені до переліку фахових у галузі психології, 2 – в зарубіжних наукових виданнях та 1 монографія.

Структура дисертації. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (280 найменувань, з них – 21 іноземною мовою), 13 додатків на 45 сторінках. Робота містить 25 ілюстрацій та 47 таблиць. Загальний обсяг дисертації – 253 сторінки, основний зміст викладено на 208 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** розкрито актуальність дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету, теоретико-методологічні засади, наукову новизну, теоретичне та практичне значення роботи, сформульовано гіпотези, завдання та основні положення, що виносяться на захист.

У **першому розділі** роботи «Проблема кризових станів та особистісної трансформації як предмет наукового аналізу» висвітлено головні підходи до розуміння феномена «криза» в сучасних психологічних дослідженнях. Розкрито психологічний зміст взаємозв'язку понять «кризовий стан», «подолання» та «особистісна трансформація», розглянуто аспекти вивчення феномена трансформації особистості в умовах подолання кризового стану як процесу та результату зміни особистісної сфери людини внаслідок внутрішнього або зовнішнього впливу.

Розуміння феномена «життєвої кризи» представлено як таке, що в психології має досить різноманітну спрямованість залежно від змісту, характеру та причин психологічної проблеми. Аналоговими поняттями визнано такі: «кризова ситуація життя», «важка життєва ситуація», «неможлива ситуація», «духовна криза», «психотравмуюча ситуація», «біографічна подія», «критична ситуація», «критичний стан буття», «переломна, екстремальна ситуація» та ін. Криза розуміється й визначається нами як буттєвий стан, який породжується проблемою, що постала перед особистістю як буттєвий виклик, якої вона не може уникнути і яку вона не може розв'язати швидко і звичним способом.

Показано, що причини виникнення криз і, як наслідок, кризових станів, містяться в протиріччях, зумовлених природними суперечностями розвитку людини. Переживання кризового стану людини відзначається певними стадіями й фазами розвитку, які свідчать про ступінь вираження життєвої кризи. Побудована багатовимірна класифікація життєвих криз особистості.

Особливості розв'язання кризового стану, як показало дослідження, характеризуються реакцією подолання. Воно відбувається на таких рівнях:

інтелектуальному (когнітивному), емоційному, поведінковому й соціально-психологічному. Людина застосовує різні стратегії й тактики при вирішенні проблеми: перетворення ситуації, пристосування до неї, втеча (або – уникнення). Одним із найефективніших способів виходу із кризового стану є прогресивна особистісна трансформація.

Трансформація особистісної сфери людини в умовах подолання кризових станів має свою структуру, стадії, механізми, види та рівні. Особистісна трансформація – процес і результат зміни особистісної сфери людини внаслідок внутрішнього або зовнішнього впливу. Вихідним результатом особистісної трансформації при гармонійному подоланні кризового стану є зміна певних характеристик особистості з удосконаленням і підвищенням рівня розвитку індивіда. При цьому головним в самій трансформації є її започаткування або ініціювання безпосередньо суб'єктом розвитку.

Ініціювання постає як особливий процес започаткування особистісних дій з породження нових явищ і феноменів в життєдіяльності людини. Ініціювання є тим пусковим механізмом, котрий спонукає людину до змін і, як наслідок, подолання ознак кризовості. Саме через ініціювання особистісних трансформацій людина запускає процес саморозвитку й самовдосконалення, оновлюється задля переходу на новий рівень розвитку. Існують психологічні особливості ініціювання особистісних трансформацій, які можуть різнитися між собою за природою й походженням, по-різному проявлятися в різноманітних умовах та обставинах, призводити до полярних, антиномічних наслідків. Ініціювання особистісних трансформацій – це специфічний комплекс особистісних дій людини, котрі сприяють виникненню змін її особистісної сфери та, як наслідок, – подоланню кризових станів.

У **другому розділі** дисертаційного дослідження «Психологічне дослідження ініціювання особистісних трансформацій: типологічний підхід» представлені вихідні теоретико-методологічні й методичні принципи дослідження, модель емпіричного дослідження, методичне забезпечення, етапи та процедура дослідження, а також опис вибірки з аналізом її специфіки.

Розглянуто багатовимірність ініціувальних тенденцій особистості під час подолання кризових ситуацій. Застосовано типологічний метод вивчення здатності людини ініціювати особистісні трансформації в умовах подолання кризових станів особистості. Застосування вказаного методу здійснене на підставі синтезу теоретичних положень: 1) *суб'єкт-орієнтованого підходу* до особистості, що адаптується, в межах якого стратегії подолання особистістю кризових ситуацій розглядаються як такі, що спрямовані на розвиток, пошук нових стимулів та самореалізацію (гетеростаз) особистості (Г. Балл, Є. Віттенберг, Є. Зав'ялова, О. Маклаков, А. Реан, О. Резникова, О. Солодухова та ін.); 2) *ініціальної психології*, котра ґрунтується на основі породження

«нового особистісного досвіду», встановлення нових станів, пошуку нових смислів та відкриття нових можливостей (К. Дюркхайм, М. Гіппіус); 3) *культурно-історичного напрямку психології* (Л. Виготський, О. Леонтьєв, О. Лурія), в якому головна увага приділяється процесу виникнення й формування вищих психічних функцій; 4) *онтологічно-орієнтованого підходу до розуміння індивідуального потенціалу людини та способів його розгортання* (С. Рубінштейн, І. Маноха); 5) *багатовимірності особистості*, що дає змогу розглядати всю множинність реакцій людини з подолання кризових ситуацій (Н. Кузьміна, В. Моргун, В. Мухіна, А. Остапенко).

На основі багатовимірної моделі особистості визначено шість інваріант, які зумовлюють 18 ініціювальних тенденцій особистісних трансформацій: 1) просторово-часова орієнтація (на минуле, сучасне, майбутнє); 2) потребово-вольові переживання (небезсторонність); 3) змістовна спрямованість діяльності особистості (предмет – засіб-продукт; інша людина; процес; сам суб'єкт); 4) рівні опанування особистістю діяльності (навчання, відображення, творчості); 5) форми реалізації діяльності (моторна, інтуїтивна, мовленнєво-розумова); 6) результативність діяльності (вдосконалення, застій, деградація).

Проведене пілотажне дослідження дало змогу кваліфікувати представленість у свідомості досліджуваних досвіду переживання криз і здійснення особистісних трансформацій як засобу виходу із цих криз, напрацювати емпіричну основу для побудови типологічної моделі феномена ініціювання особистісних трансформацій, розробити методичну модель основного етапу емпіричного дослідження за ознаками багаторівневого й багатовимірного пізнавального процесу.

Розроблений авторський «Метод дослідження ініціювальних тенденцій особистості» (ІТО) (В. Заїка) для дослідження типологічних моделей ініціювання особистісних трансформацій в умовах подолання кризових станів особистості дає змогу кваліфікувати існування 18-ти ініціювальних тенденцій, характерних для особистості під час кризи, та можливість віднесення особистості до одного з 4-х базових типів ініціювання особистісних трансформацій – раціонально-самостійного, креативно-вольового, соціально-залежного або ситуативно-домінантного. З метою апробації методики застосовувались ті ж самі емпіричні методи, що й в пілотажному дослідженні, а результати обраховувались із застосуванням методів фі-кореляції, кореляції Спірмена, Колмогорова-Смирнова, Кендалла, коефіцієнта Ета та ін., що дало змогу визначити якісні взаємозв'язки між шкалами створеного методу.

Третій розділ дисертації «Емпіричне дослідження типологічних моделей ініціювання особистісних трансформацій» містить результати реалізації структурно-динамічного підходу до проблеми ініціювання особистісних трансформацій в умовах подолання кризових станів особистості, опис

емпіричної моделі та результатів емпіричного дослідження щодо психологічних особливостей та відмінностей у типологічних моделях ініціювання особистісних трансформацій, а також порівняльний аналіз індивідуально-психологічних характеристик типологічних моделей ініціювання особистісних трансформацій у представників груп з різними типами криз.

На основі отриманих результатів із застосуванням принципів і концепції багатовимірності особистості розроблено й обґрунтовано класифікації:

- життєвих криз: криза життєвих помилок, ситуативна криза та термінальна криза; глибока, середня та поверхова криза; криза операціонального аспекту життя, криза значущих стосунків, криза втрати «Я»; криза становлення особистості, рольові кризи, кризи самореалізації; кризи особистісної автономії, духовні кризи, кризи сенсу життя; деструктивні, перманентні та конструктивні кризи;

- фаз розвитку кризи (визрівання кризи, переживання кризи, подолання кризи, трансформації особистості);

- рівнів суб'єктивної динаміки кризи (сенситивний, емоційний, інтелектуальний, мотиваційний; логічний та сенсорно-емотивний; прогностично-очікувальний, прогностично-результативний);

- ініціювальних тенденцій, які характеризують особистісну динаміку в умовах кризи (ситуативна-ностальгічна-мрійлива; уникаюча-терпляча-героїчна; організаторська-соціально залежна-незалежна; починаюча-репродуктивна-креативна; практична-інтуїтивна-аналітична; інволюційна-застрягаюча-еволюційна);

Побудована параметрична модель феномену, змісту й динаміки особистісних трансформацій, які дають змогу кваліфікувати, як проявляється (чи – не проявляється) в особистісних змінах кожний із типів ініціювальних тенденцій. Базовими параметрами при цьому постають: когнітивний, емотивний, конативний та соціально-психологічний, які водночас параметруються в групі ознак та психологічних характеристик.

Виокремлено й структуровано чотири групи критеріїв трансформації особистості внаслідок подолання життєвої кризи, наявність яких може свідчити про гармонійне розв'язання кризової ситуації. Зазначено, що динамічна структура роботи трансформації – це показники направленості, характеру та якісних особливостей процесу особистісних змін.

Емпіричне дослідження типологічних моделей ініціювання особистісних трансформацій дало змогу на основі факторного аналізу емпірично підтвердити теоретично розроблену типологію ініціювання особистісних трансформацій (рис. 1).

Рис. 1. Типологічна модель багатовимірності ініціювання особистісних трансформацій

Перший – *раціонально-самостійний тип* характеризується ініціювальними тенденціями: мовленнєво-мисленнєва форма реалізації діяльності (0,96), самодіяльна спрямованість особистості (0,88) (з позитивними зв'язками); а також перцептивна форма реалізації діяльності (-0,96), ділова спрямованість особистості (-0,88) (з негативними зв'язками). Другий – *креативно-вольовий тип* вміщує ініціювальні тенденції: творчий рівень засвоєння діяльності (0,82), амбівалентні емоційно-вольові переживання (0,81) (з позитивними зв'язками); а також негативними переживаннями (-0,45), відтворювальним рівнем засвоєння діяльності (-0,48) (з негативними зв'язками). Третій – *соціально-залежний тип* визначається ініціювальними тенденціями: комунікативна спрямованість особистості (0,67), навчальний рівень засвоєння діяльності (0,69), просторово-часові орієнтації на минуле (0,64) (з позитивними зв'язками); і відтворювальний рівень засвоєння діяльності (-0,56) (з негативними зв'язками). Четвертий – *ситуативно-домінантний тип* – означений ініціювальними тенденціями: просторово-часова орієнтація на теперішнє (0,90), позитивні емоційно-вольові переживання (0,83), (з позитивними зв'язками); а також просторово-часова орієнтація на майбутнє (-0,95), негативні емоційно-вольові переживання (-0,83) (з негативними зв'язками).

Емпіричне дослідження інтегративних ознак типів ініціювання особистісних трансформацій дало змогу встановити індивідуально-психологічні комплекси відмінностей, характерних для кожного типу. За допомогою дисперсійного аналізу встановлено вплив незалежних змінних на залежні зміни. Відповідно до розподілу середньогрупових значень за методом «ІТО» та шкалами інших методик, виявлені множинні відмінності за шкалами:

«смысловиттєвої кризи» (0,008), «інтернальність загальна» (0,025), «інтернальність сімейних стосунків» (0,03), «інтернальність міжособистісна» (0,08), «очікування» (0,004), «ставлення інших» (0,02), «підтримки» (0,07), «самоповаги» (0,08), «уявлення про природу людини» (0,04).

На наступному етапі всі емпіричні дані, отримані за шкалами обраних методик, за допомогою методу факторного аналізу були згруповані у 7 факторів, кожен з яких містить пов'язані між собою шкали. Отримані емпіричні типи отримали назви: самоактуалізований (12,7 % дисперсії), смисловий (12,6 %), самостверджувальний (11,4 %), суб'єктивний (10,4 %), відповідальний (8,6 %), гностичний (8,4 %) і результативний (8,2 %). Згідно отриманих даних, фактори відповідальності та гностичності мають значущі різниці. Коефіцієнт Ета, який є аналогом коефіцієнта кореляції, це підтверджує: за фактором відповідальності значення дорівнює 32 %, за фактором гностичності – 34 %.

Після співставлення з типами, виокремленими за допомогою методу «ІТО», було встановлено, що для *раціонально-самостійного* типу ініціювання особистісних трансформацій вираженим є фактор відповідальності (0,54) і не вираженим фактор гностичності (-0,46); *креативно-вольового* типу не вираженими є фактори відповідальності (-0,70) і гностичності (-0,42); *соціально-залежного* типу не вираженим є фактор відповідальності (-0,33), але вираженим фактор гностичності (0,84); *ситуативно-залежного* типу не вираженим є фактор відповідальності (0,03), і вираженим фактор гностичності (0,73).

Порівняльний аналіз типологічних моделей ініціювання особистісних трансформацій у представників, що перебувають у різних типах криз (група кризи особистісної автономії й група кризи навчання) виявив принципові відмінності. Так, у осіб із кризою особистісної автономії найбільш виражені два типи ініціювання особистісних трансформацій: соціально-залежний (III, 87%) та ситуативно-домінантний (IV, 69%) (рис. 2).

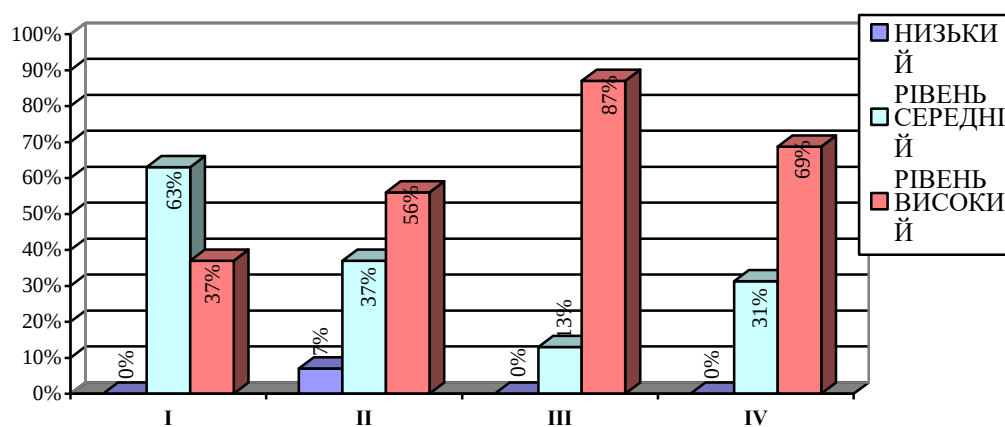

Рис. 2. Співвідношення показників ініціальних типів групи кризи особистісної автономії

Примітка: I – раціонально-самостійний, II – креативно-вольовий, III – соціально-залежний, IV – ситуативно-домінантний

У групі кризи навчання найбільше виражені соціально-залежний (III, 75%) та креативно-вольовий типи (II, 70%) ініціювання особистісних трансформацій (рис. 3). Оскільки інші типи особистісних трансформацій представлені у потенційно-активному континуумі середніх значень 30-50% вираження, вони можуть бути кваліфіковані як такі, що є потенційно можливими й готовими до актуалізації, і за певних умов ініціювання (зовнішнього або внутрішнього) можуть перейти в актуальний стан, що зумовить особистісне перетворення й зростання.

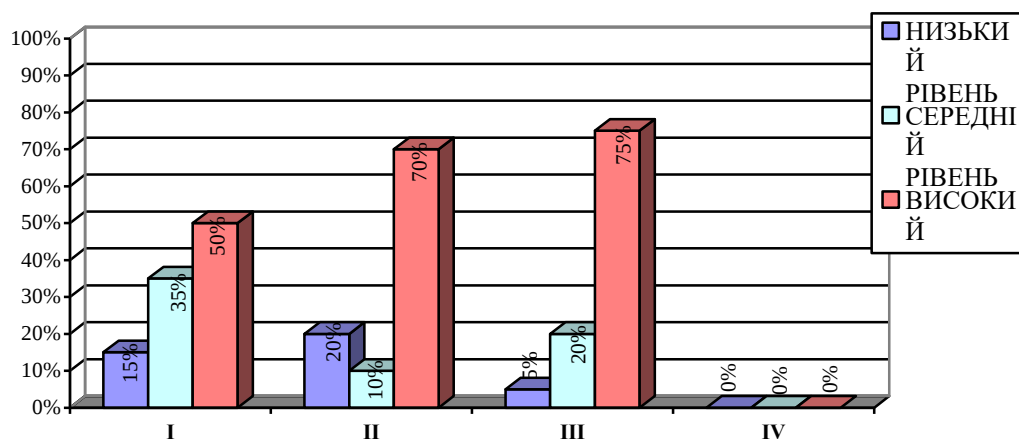

Рис. 3. Співвідношення показників ініціальних типів групи криз навчання

Примітка: I – раціонально-самостійний, II – креативно-вольовий, III – соціально-залежний, IV – ситуативно-домінантний

При порівнянні якісних показників шкал різних ініціальних типів *групи кризи особистісної автономії* (на основі порівняння середніх значень шкал тестів) та *групи криз навчання* вдалось встановити відмінності показників за індивідуально-психологічними характеристиками базових типів.

Емпірично встановлена наявність певних специфічних зв'язків ініціувальних типів у стані кризи та ціннісно-сисловою сферою і самоактуалізацією особистості, які саме й вказують на ті риси особистості, що розвиваються, або можуть зумовити розвиток. На відміну від кризи особистісної автономії представники криз навчання мають достатньо високі та більш значущі показники за смисложиттєвими орієнтаціями, що може говорити про наявність у них цілей, процесу та результативності життя й прагнення до їх реалізації, тоді як представники кризи особистісної автономії прагнуть до відстоювання свого права на існування й постійної боротьби за себе та за свій розвиток і особистісну трансформацію.

Емпіричне дослідження особливостей прояву смисложиттєвої кризи в умовах іншого типу криз (у цьому випадку – кризи особистісної автономії й кризи навчання) підтвердило наше припущення, що будь-який тип життєвих криз актуалізує для особистості смисложиттєві питання. Виявлено, що представники групи кризи особистісної автономії ($X_{\text{серед}}=108$, високий рівень –

50 %, середній – 25 %, низький – 25 %) і групи кризи навчання ($X_{\text{сер}}=88,8$, високий рівень – 2 %, середній – 66 %, низький – 32 %), характеризуються переживанням кризи смислу життя. Встановлено, що суб'єктивними й поведінковими ознаками кризи смислу життя є: ускладнення в усвідомлюваній смисловій саморегуляції життєвого шляху; деформації переживання психологічного часу, ставлення до психологічного минулого, теперішнього та майбутнього; деформації в побудові суб'єктивної картини життєвого шляху; переживання загальної незадоволеності життям; порушення суб'єктивного контролю життя; виникнення переживання відчуження як порушення в структурі відносин особистості зі світом у картині світу; відчуття внутрішньої порожнечі, нудьги, «онтологічного шоку» як страху, безнадії й розпачу, пов'язаних із усвідомленням безглуздості існування. Загалом, особливості вираження смисложиттєвої кризи в осіб з переживанням кризи особистісної автономії значно вищі, ніж в осіб з переживанням криз навчання.

Таким чином, емпірично встановлені якісні зв'язки ініціювальних типів особистості в стані кризи й ціннісно-смислової сфери, а також характеристик самоактуалізації особистості, які саме й вказують на ті риси особистості, що розвиваються або можуть зумовити розвиток та забезпечити трансформацію особистості в умовах кризи.

ВИСНОВКИ

1. Узагальнені теоретичні й емпіричні підходи щодо проблеми особистісних трансформацій в умовах подолання кризових станів, а також здійснені аналіз та обґрунтування їх структурно-функціональних особливостей дають змогу стверджувати, що трансформація особистісної сфери людини має вивчатись як багаторівневий та багатофакторний феномен, що має свою структуру, стадії, механізми, види та рівні, вихідним результатом якої, при гармонійному подоланні, є зміна особистісних структур з удосконаленням і підвищенням рівня розвитку індивіда. При цьому головним в самій трансформації є її започаткування або ініціювання суб'єктом розвитку.

2. Теоретична модель дослідження місця та ролі закономірностей ініціювання особистісних трансформацій, розроблена на основі теоретичного аналізу концептуальних і емпіричних напрямів дослідження взаємодії кризових станів особистості та їх подолання, ґрунтується на засадах суб'єктного підходу до вивчення особистості, ініціальної психології, культурно-історичного напрямку, концепції багатовимірності особистості й ін. Онтологізація багатовимірної моделі особистості дає змогу визначити шість інваріант, що зумовлюють вісімнадцять ініціювальних тенденцій особистісних трансформацій, які проявляються в умовах подолання кризових станів особистості: просторово-часова орієнтація (на минуле, сучасне, майбутнє);

потребово-вольові переживання (небезторонність); змістовна спрямованість діяльності особистості (предмет – засіб-продукт; інша людина; процес; сам суб'єкт); рівні опанування особистістю діяльності (навчання, відображення, творчості); форми реалізації діяльності (моторна, інтуїтивна, мовленнєво-розумова); результативність діяльності (вдосконалення, застій, регресія). Саме вони постають основою типологізації ініціальних тенденцій особистості.

3. Побудована типологічна модель ініціювання особистісних трансформацій на основі обґрунтування її структури, змістового наповнення й функціонального призначення представляє *онтологічні, глибинно-суттєві вектори активності людини* (буттєве конструювання та буттєве перетворення), а також *напрями трансформаційної активності людини* (зовнішня та внутрішня трансформація). Такий комплекс типологічних блоків розширює коло кваліфікаційних можливостей базової типології й відкриває перспективи більш широкого та повного опису типологічних моделей поведінки й діяльної активності людини в умовах кризи. За цими принципами також створені класифікації: життєвих криз; фаз розвитку кризи; рівнів суб'єктивної динаміки кризи; ініціувальних тенденцій, які характеризують особистісну динаміку в умовах кризи.

4. При проведенні емпіричного дослідження на основі факторного аналізу підтверджені ознаки типологічних моделей ініціювання особистісних трансформацій, які об'єднані в 4 основні типи (раціонально-самостійний, креативно-вольовий, соціально-залежний, ситуативно-рольовий), які мають статистично значущі відмінності в показниках досліджуваних груп переживання життєвих криз. Факторизація емпіричних даних дала змогу отримати факторну структуру кожного типу за індивідуально-психологічними характеристиками. Розроблено й апробовано авторський метод кваліфікації типів ініціювання особистісних трансформацій, який дає змогу ідентифікувати тип ініціювання, визначити рівень ініціювання та побудувати ініціальний профіль особистості.

5. Багатовимірність ініціювання особистісних трансформацій в умовах подолання кризових станів особистості характеризується вираженням в осіб з *кризою особистісної автономії* соціально-залежного, ситуативно-домінантного, креативно-вольового та раціонально-самостійного типів, їх поєднанням й відсутністю. В осіб з *кризами навчання* ініціювання особистісних трансформацій характеризується проявом соціально-залежного, креативно-вольового, раціонально-самостійного типів, їх поєднанням, а також – відсутністю ситуативно-домінантного типу ініціювання. Представники кожного типу (на прикладі *криз особистісної автономії* та *криз навчання*) характеризуються більш вираженими порівняно з «нульовим типом» ініціювання рисами самоактуалізованої особистості, високими

характеристиками самоставлення та смисло-життєвими орієнтаціями, що свідчить про розгортання потенціалу індивідуального буття; водночас за відсутності ініціювання змін переважають низька самоактуалізація й екстернальний локусу контролю, що демонструє згортання свого потенціалу й підтверджує гіпотезу дослідження.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів окресленої проблеми. Перспективи подальших наукових пошуків вбачаємо у більш глибокій диференціації структурних компонентів ініціювання особистісних трансформацій, розширенні теоретико-методологічних підходів у вивченні цього психологічного феномену й прикладних аспектів його впровадження.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті, надруковані у виданнях, що затверджені як фахові у галузі психології:

1. Заїка В.М. Теорія ініціальних типів особистості в психологічному забезпеченні діяльності в особливих умовах / В.М. Заїка // Актуальні проблеми психології : Психофізіологія. Експериментальна психологія. Психологія праці: зб. статей / АПН України, Ін-т психології імені Г.С. Костюка. – К., 2007. – Т. V. – Вип. 7. – С. 100-109.

2. Заїка В.М. Динамічна модель особистісних трансформацій в умовах подолання кризових станів особистості / В.М. Заїка // Соціальна психологія. – 2009. – № 1. – С. 69-76.

3. Заїка В.М. Подолання кризових станів в умовах ініціювання особистісних трансформацій / В.М. Заїка // Соціальна психологія. – 2009. – № 3. – С. 101-110.

4. Заїка В.М. Ритуал як чинник забезпечення ініціювання особистісних трансформацій людини / В.М. Заїка // Вісник Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка ; Серія «Соціологія. Психологія. Педагогіка». – Тематичний випуск № 1 ; [відп. ред. І.П. Маноха]. – К. : Гнозис, 2009. – С. 29-33.

5. Заїка В.М. Ініціювання особистісних трансформацій людини в умовах подолання нею кризових станів / В.М. Заїка // Вісник Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка ; Серія «Психологія. Педагогіка. Соціальна робота». – Тематичний випуск № 2. ; [відп. ред. Л.Ф. Бурлачук]. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2011. – С. 43-46.

6. Заїка В.М. Емпіричні ознаки ініціювання особистісних трансформацій / В.М. Заїка // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – К. : Гнозис, 2014. – Вип. 35. – С. 55-64.

7. Заїка В.М. Теорія ініціювання особистісних трансформацій в психологічній науці / В.М. Заїка // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» – К. : Гнозис, 2014. – Вип. 35; Том VI (57). – С. 128-139.

8. Заїка В.М. Особливості трансформації особистості при подоланні кризових ситуацій у житті людини / В.М. Заїка, Л.Г. Перетятко // Наукові студії із соціальної та політичної психології: зб. статей / АПН України, Ін-т соц. та політ. психології; [редкол.: С.Д. Максименко, М.М. Слюсаревський та ін.]. – К.: Міленіум, 2007. – Вип. 16 (19). – С. 191-199.

9. Заїка В. Прикладний аспект застосування терапевтичних метафор в практичній психології / В. Заїка, С. Мерцалов // Практична психологія та соціальна робота. – 2009. – №4. – С. 10-16.

Статті, опубліковані у міжнародних наукових виданнях:

10. Zaika V. The Method of psychological research of initial types of personal transformation «ITP»: introduction / V. Zaika // Academic scientific digest. – Krakow : KA-EEIP, 2014. – XII. – P. 31-35.

11. Zaika V. Initiation of personal transformations as possibility of manifestation of man`s freedom / V. Zaika // European humanities studies: State and Society. – 2014. – Issue 1. – P. 233-241.

Монографія

12. Заїка В.М. Особливості трансформації особистості людини в ході вирішення життєвої кризи: монографія / В.М. Заїка; [вид. 3-є, доп.] – Полтава, 2013. – 100 с.

Науково-методична розробка

13. Заїка В.М. Опитувальник ініціальних типів особистості: методична розробка з психодіагностики / В.М. Заїка. – Полтава, 2006. – 30 с.

Статті, опубліковані у збірниках наукових праць:

14. Заїка В.М. Подолання життєвої кризи як передумова особистісного зростання / В.М. Заїка // Наукові здобутки студентів і магістрантів – школі ХХІ століття: зб. наук. праць студентів і магістрантів психолого-педагогічного ф-ту. – Полтава : ПДПУ, 2005. – Вип. 5. – С. 65-68.

15. Заїка В.М. Психологічні особливості виявлення та подолання депресивних розладів / В.М. Заїка // Психолого – педагогічні аспекти розвитку особистості в сучасному світі : зб. наук. праць. – Полтава, 2007. – С. 7-12.

16. Заїка В.М. Проблема психологічної діагностики життєвих криз людини / В.М. Заїка // Проблеми емпіричних досліджень у психології. – Вип. 1. – К. : Гнозис, 2008. – С. 33-39.

Статті, опубліковані у збірниках матеріалів наукових конференцій:

17. Заїка В.М. Психологічні особливості прояву депресії в педагогічній діяльності / В.М. Заїка // Матеріали Всеукр. науково-практ. семінару «Педагогічна майстерність керівника освітнього закладу: теорія і практика». – Полтава : Астроя, 2007. – С. 78-80.

18. Заїка В.М. Ініціювання особистісних трансформацій людини в умовах подолання критичних станів буття / В.М. Заїка // Шевченківська весна 2008:

матеріали Міжнар. науково-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених, присв. 90-річчю з дня заснування Українського Студентського Наукового Товариства Київського Університету Св. Володимира. – Вип. VI. – Ч. 2 ; [за ред. проф. О. Закусила]. – К. : Обрії, 2008. – С. 168-170.

19. Заїка В.М. Несвідомі символи особистісної трансформації / В.М. Заїка / Ірраціональне підґрунтя раціональності (колізії, взаємовпливи, взаємопереходи) : матеріали Всеукр. науково-теор. конф. – Полтава: Полтавський літератор, 2009. – С. 131-142.

20. Заїка В.М. Проблема особистісної трансформації людини в умовах подолання кризових станів особистості / В.М. Заїка // Шевченківська весна 2009 : матеріали Міжнар. міждисциплінарної конф. молодих вчених. – К. : Обрії, 2009. – С. 91-96.

АНОТАЦІЇ

Заїка В. М. Типологічні моделі ініціювання особистісних трансформацій в умовах подолання кризових станів особистості. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології. – Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, 2015.

Дисертацію присвячено проблемі дослідження ініціювання особистісних трансформацій в умовах подолання кризових станів особистості. На основі теорій багатовимірності особистості побудовано модель тенденцій ініціювання трансформацій та емпірично виділено наявність чотирьох типів ініціювання. На прикладі криз навчання та особистісної автономії доведено, що ініціювання особистісних трансформацій за певними типами свідчить про розгортання ними свого потенціалу індивідуального буття, в той час, як за відсутності ініціювання переважають особливості низької самоактуалізації, рівня розвитку особистості, що говорить про згортання свого потенціалу індивідуального буття.

Ключові слова: криза, багатовимірна класифікація життєвих криз особистості, подолання, особистість, трансформація особистості, динамічна структура роботи трансформації, ініціація, ініціювання, теорія ініціювання особистісних трансформацій, типологія ініціювання трансформацій.

Заика В. Н. Типологические модели инициирования личностных трансформаций в условиях преодоления кризисных состояний личности. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.01 – общая психология, история психологии. –

Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки, Луцк, 2015.

Диссертационное исследование посвящено проблеме изучения инициирования личностных трансформаций в условиях преодоления кризисных состояний человека. На основе теоретического анализа концептуальных и эмпирических направлений исследования взаимодействия кризисных состояний личности и их преодоления разработана теоретическая модель исследования места и роли закономерностей инициирования личностных трансформаций. Модель основывается на концепциях субъектного подхода к изучению личности, инициальной психологии, культурно-исторического направления, многомерности личности и др.

Осуществив первичную и вторичную теоретизацию феномена и проблемы инициирования личностных трансформаций в условиях преодоления кризисных состояний личности, мы выделили и актуализировали существенно новые взгляды на феномены, изучаемые с применением структурно-динамического подхода в психологии. Разработаны и обоснованы классификации: жизненных кризисов; инициирующих тенденций личности на основе концепции многомерности личности; фаз и динамики кризиса; а также – построены параметрические модели феномена, содержания и динамики личностных трансформаций.

Онтологизация многомерной модели личности позволяет определить шесть инвариант и восемнадцать инициирующих тенденций личностных трансформаций, которые проявляются в условиях преодоления кризисных состояний личности: пространственно-временная ориентация (на прошлое, настоящее, будущее); потребностно-волевые переживания (небезучастность); содержательная направленность деятельности личности (предмет-средство-продукт; другой человек, процесс; сам субъект); уровень освоения личностью деятельности (учеба, воспроизведение, творчество); формы осуществления деятельности (моторная, интуитивная, мыслительно-речевая); результативность деятельности (самосовершенствование, застой, деградация).

На примере кризисов обучения и кризиса личностной автономии доказано, что инициирование личностных трансформаций по отдельным типам свидетельствует о разворачивании потенциала субъекта, в то время как при отсутствии инициирования преобладают особенности низкой самоактуализации и уровня развития личности, что говорит о свертывании своего потенциала индивидуального бытия.

Диссертационная работа имеет практическое значение использования эмпирических результатов как параметров возможной психокоррекционной работы по преодолению жизненных кризисов, трансформации личности и ее инициирования. Также содержит перспективы дальнейших разработок

различных психологических технологий для формирования и развития типологических моделей инициирования личностных изменений в условиях переживания кризиса.

Ключевые слова: кризис, многомерная классификация жизненных кризисов личности, преодоление, личность, трансформация личности, динамическая структура работы трансформации, инициация, инициирование, теория инициирования личностных трансформаций, типология инициирования трансформаций.

Zaika V. Typological models of personality transformations initiation in conditions of personality crisis states overcoming. – Manuscript.

Dissertation for the Candidate of Science (Psychology) academic degree in 19.00.01 discipline – general psychology, history of psychology – Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, 2015.

The dissertation is dedicated to the problem of investigation of personality transformations initiation in conditions of personality crisis states overcoming. Basing on the multidimensionality of personality theories, a model of the transformations initiation tendencies was built and the presence of four types of initiation was found empirically. It is proven by the examples of learning crises and personal autonomy crisis that personal transformations initiation by certain types is indicative of development of the subjects' individual being potential, whereas in case of the absence of initiation the peculiarities of low self-actualization and personal development level prevail, which indicates the decrease of the individual being potential.

Key words: crisis, multidimensional classification of individual life crises, poverty, identity, transformation of personality, dynamic structure of transformation, initiation, initiate personal transformation theory, typology of initiating of the personal transformation.